

Izabela Kozłowska*, Agnieszka Rek-Lipczyńska*

Ochrona architektonicznych dóbr kultury współczesnej na terenie Pomorza Zachodniego

Protection of architectural assets of modern culture in the West Pomerania

Słowa kluczowe: dobra kultury współczesnej, ochrona powojennej architektury modernistycznej, Pomorze Zachodnie

Key words: the modern cultural assets, protection of post-war modernist architecture, West Pomerania

1. WSTĘP

Polska architektura i urbanistyka 2. połowy XX wieku jako zasób dziedzictwa podlegającego potrzebie ochrony jest zjawiskiem nowym, ale wpisującym się w aktualny światowy nurt działań podejmowanych na rzecz zachowania współczesnych dóbr kultury. Przełom lat 80. i 90. XX w. przyniósł pierwsze rozwiązania w dziedzinie ochrony obiektów architektonicznych wzniesionych po 1945 r. Najwcześniej tendencje te zostały dostrzeżone i wyartykułowane przez *International Council on Monuments and Sites* ICOMOS w formie wpisania Brasili (Brazylia) – modernistycznego miasta wzniesionego w latach 50. XX w. na surowym pnium według koncepcji Lucio Costy i Oscara Niemeyera – na Listę Światowego Dziedzictwa w 1987 r. Do listy sukcesywnie dopisywane są wybitne dzieła współczesnej architektury i urbanistyki, jak w 2005 r. modernistyczny zespół urbanistyczny Hawr (Francja), wzniesiony w latach 1946–1964 według planów Agusta Perreta w miejscu historycznego miasta zniszczonego w wyniku II wojny światowej, czy w 2007 r. Opera House w Sydney (Australia) zaprojektowana przez Jørna Utzona i Ove Arupa w latach 1957–1973¹.

Państwem o najdłuższych tradycjach w zakresie ochrony współczesnego dziedzictwa jest Wielka Brytania, gdzie w 1987 r. przeznaczenie do rozbiórki ważnego budynku z lat 60. XX w. zainicjowało działania w tym

1. INTRODUCTION

The Polish architecture and urban planning of the 2nd half of the 20th century as a resource of heritage subject to necessary protection is a new phenomenon that fits into the current world direction of activities aimed at preserving the modern cultural assets. The breakthrough of 80s and 90s of the 20th century brought first solutions in the field of protection of architectural objects erected after 1945. First, these tendencies were noted and articulated by the International Council on Monuments and Sites ICOMOS in the form of entering Brasilia (Brazil) – the modern city erected in 50s of the 20th century on a raw trunk by the concept of Lucio Costa and Oscar Niemeyer – on the List of World Heritage in 1987. This list is extended by distinguished works of modern architecture and urban planning, as in 2005 the modern urban complex Hawr (France), erected in 1946–1964 according to the plans of August Perret in the place of historical town devastated as a result of the II World War, or in 2007, the Opera House in Sydney (Australia) designed by Jørn Utzon and Ove Arup in 1957–1973¹.

The country with the longest tradition in respect of the protection of modern heritage is Great Britain where in 1987 the important building from 60s of 20th century intended for demolition initiated steps in this direction. The state institution English Heritage

* dr, Katedra Historii i Teorii Architektury KHITA, Wydział Budownictwa i Architektury, Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny w Szczecinie

* dr, Chair of the History and Architectural Theory KHITA, Faculty of Civil Engineering and Architecture, West Pomeranian University of Technology Szczecin

kierunku. Rządowa instytucja *English Heritage* wprowadziła możliwość obejmowania ochroną obiektów znaczących dla dziedzictwa kulturowego. Londyński Bracken House – biurowiec dziennika „Financial Times” projektu Sir Alberta Richardsons – jako pierwszy obiekt wzniesiony po II wojnie został objęty ochroną w 1987 r.² Lista budynków jest sukcesywnie uzupełniana, osiągając w 2006 r. liczbę 620 obiektów we wszystkich trzech kategoriach ochrony³.

2. OCHRONA DÓBR KULTURY – I ODSŁONA – ROZBIÓRKOWA FAŁA

W Polsce punktem zwrotnym dla zjawiska ochrony dóbr kultury 2. poł. XX w. była Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym z dnia 27 marca 2003 r., która po raz pierwszy wprowadziła pojęcie dobra kultury współczesnej, definiując je jako „(...) niebędące zabytkami dobra kultury, takie jak pomniki, miejsca pamięci, budynki, ich wnętrza i detale, zespoły budynków, założenia urbanistyczne i krajobrazowe, będące uznany dorobkiem współcześnie żyjących pokoleń, jeżeli cechuje je wysoka wartość artystyczna lub historyczna”⁴.

Potrzeba zdefiniowania pojęcia dobra kultury wynikała zapewne z dostrzeżenia degradacji i destrukcji polskiej architektury i urbanistyki minionej epoki, kojarzącej się z systemem komunistycznym. Brak zrozumienia wśród szerokich kręgów społecznych i decydenckich dla wartości obiektów będących świadectwem swoich czasów oraz pozbawienie ich opieki prawnej doprowadziły do „fali rozbiórek”, która przetaczała się przez całą Polskę w latach 90. i na pocz. XXI w. Obiekty powojennej architektury modernistycznej, jak warszawskie kino „Moskwa”⁵, terminal lotniska na Okęciu⁶ czy kino „Kopernik” w Olsztynie⁷ zniknęły bezpowrotnie z miejskiego krajobrazu Polski.

Podobny los spotkał wiele „pomorskich ikon” powojennej architektury modernistycznej, zarówno uznanych przez środowisko specjalistów, jak i związanych jedynie z pamięcią przestrzeni mieszkańców. Niechlubną listę obiektów poddanych rozbiórcie rozpoczyna szczeciński pawilon Totalizatora Sportowego (wyścigów konnych, późniejsze plenerowe kino „Derby”)⁸ przy ul. Kaszubskiej, który decyzją wiceprezydenta Szczecina Dariusza Wieczorka został wyburzony w 2000 r. Niezagospodarowana działka budowlana jest obecnie obszarem dla szumnych propozycji projektowych kolejnych inwestorów.

Zderzenia z wymaganiami wolnego rynku nie przetrwał także pawilon handlowy „Barbara” położony przy ul. Krzywoustego 76⁹. Budynek o oryginalnej konstrukcji składającej się z 12 wiązarów dachowych w formie „grzybków” oraz podobnie ujętym wejściu był uznawany za jeden z piękniejszych obiektów modernistycznych Szczecina. W 2002 r. obiekt, ceniony przez mieszkańców, jak i szerokie grono specjalistów, został poddany rozbiórcie decyzją wiceprezydenta Szczecina Dariusza Wieczorka w celu uwolnienia działki miejskiej na cele komercyjne¹⁰. Plac po „Barbarze” dopiero po dekadzie

introduced a possibility to protect the objects which are important for the cultural heritage. The London’s Bracken House – office building of the “Financial Times” designed by Sir Albert Richardson – as the first object erected after the II World War was covered by protection in 1987². The list of buildings has been extended, reaching in 2006 the number of 620 objects in all 3 protection categories³.

2. PROTECTION OF THE MODERN CULTURE ASSETS – SCENE 1 – DISMANTLING WAVE

In Poland, the turning point for the phenomenon of protection of cultural assets in 2nd half of the 20th century was the Planning and Spatial Development Act of 27 March 2003, which was the first to introduce the concept of the asset of modern culture, defining it as “(...) cultural assets not being monuments such as statues, commemoration places, buildings, their interiors and details, complexes of buildings, urban and landscape assumptions, being a recognized heritage of the modern living generations if these are characterized by a high artistic or historical value”⁴.

The need to define the concept of a cultural asset resulted surely from the perceived degradation and destruction of the Polish architecture and urban planning of the previous age associated with the communist system. Lack of understanding among the wide social and policy-making circles for the value of objects being a testimony of the times as well as deprivation of the legal care thereof led to “a wave of demolitions” that went through whole Poland in 90s and in the beginning of the 21st century. The objects of post-war modernistic architecture as the Warsaw cinema “Moskwa”⁵, Okęcie Airport terminal⁶, or “Kopernik” cinema in Olsztyn⁷ disappeared from the urban landscape of Poland.

A similar fate was experienced by multiple “Pomerania icons” of the post-war modernistic architecture, both these recognized by the environment of experts and those related only to the spatial memory of residents. At the top of an infamous list of the dismantled objects is Szczecin’s pavillion of Totalizator Sportowy (Horse racing, later an outdoor cinema “Derby”)⁸ at ul. Kaszubska, which through the decision of the Vice-President of Szczecin, Dariusz Wieczorek, was demolished in 2000. The undeveloped construction plot is currently an area for the boisterous design proposals of further investors.

A clash with demands of the free market was also not survived by the commercial pavillion “Barbara” located at ul. Krzywoustego 76⁹. The building with an original design composed of 12 roof trusses in a form of “mushrooms” and similarly designed entrance was considered one of the most beautiful modernistic objects of Szczecin. In 2002 the object highly-regarded by the residents and a wide group of experts was demolished through the decision of the Vice-President of Szczecin, Dariusz Wieczorek, in order to release the

Ryc. 1. Pawilon handlowy „Barbara” rozebrany w 2002 r. i zastąpiony nowym budynkiem usługowo-mieszkalnym. Źródło: <http://sedina.pl/galeria/thumbnails.php?album=884>

Fig. 1. „Barbara” strip mall demolished in 2002 and replaced by a new multi-unit residential commercial building. Source: <http://sedina.pl/galeria/thumbnails.php?album=884>

doczekał się nowej zabudowy w formie kamienicy, na którą spłynęła fala negatywnych opinii na forach internetowych oraz na łamach prasy, znajdując zakończenie w nominacji do konkursu „Makabryła Roku 2012”¹¹.

Akcje rozbiórkowe nie zatrzymały się wraz z wprowadzeniem zasad ochrony dóbr kultury współczesnej. Wiele obiektów, które nie znalazły uznania w oczach redagujących listy dóbr kultury dla obszaru Pomorza Zachodniego, a wysoko ocenionych przez grono ekspertów i naukowców, spotkał równie bezwzględny koniec. Do tego grona zaliczyć można szczecińskie kąpielisko przy stadionie Pogoni przy ul. Karłowicza 28¹², które zostało rozebrane w 2010 r. w wyniku zaplanowania na jego terenie rezerwy terenu pod inwestycję miejską. Podobny los spotkał pawilon MPK przy Bramie Portowej, tzw. „Grzybek i Okraglak”, który wyburzono w 2007 r. i zabudowano budynkiem biurowym „Brama Portowa I” w latach 2011–2012¹³.

Z żalem mieszkańcy Szczecina pożegnali bar „Extra”¹⁴ – pierwsze centrum handlowo-usługowe Szczecina wzniesione po II wojnie światowej, zaliczane do bardziej udanych powojennych kreacji przestrzeni miejskiej. Obiekt, mocno zniekształcony przebudową w latach 1999–2000, został ostatecznie rozebrany w 2012 r. Na miejscu kultowego baru wzniesiony będzie budynek biurowo-mieszkalny „Czarna Perła”¹⁵.

3. OCHRONA DÓBR KULTURY – II ODSŁONA – TWORZENIE LIST DÓBR KULTURY WSPÓŁCZESNEJ

Nowe prawo przestrzenne wprowadziło obowiązek opracowania zasad ochrony współczesnego dziedzictwa w miejscowych planach zagospodarowania terenu (MPZT), w studiach uwarunkowań i kierunków rozwoju przestrzennego gmin (SUiKPR) oraz w planach zagospodarowania przestrzennego województw (PZZPW). W przypadku braku miejscowego planu taki sam obowiązek spoczywa na wydawanych decyzjach o warunkach zabudowy i decyzjach lokalizacji inwestycji celu publicznego.

Ryc. 2. Nowy budynek, który zastąpił dawny pawilon handlowy „Barbara” z nominacją do „Makabryły Roku 2012”. Źródło: I. Kozłowska

Fig. 2. The new building which replaced the former „Barbara” strip mall with a nomination for “Makabryła Roku 2012”. Source: I. Kozłowska

urban plot for commercial purposes¹⁰. The yard after “Barbara” experienced new development in the form of tenement house only after one decade and was criticized on Internet forums and in the press having been nominated to the contest of “Ugly Object of 2012”¹¹.

The dismantling activities were continued even with the introduction of rules of protecting the assets of the modern culture. Multiple objects that did not gain the respect of those in charge of the lists of cultural assets for the region of West Pomerania and highly-praised by a group of experts and scientists were also demolished. This included the Szczecin’s water pool at the Pogonia Stadium at ul. Karłowicza 28¹², which was dismantled in 2010 as a result of the planned reservation of the land for an urban investment. A similar case was with the City Transport Company pavillion at the Port Gate, the so-called “Grzybek and Okraglak”, which was demolished in 2007 and an office building “Port Gate I” was developed as a replacement in years 2011–2012¹³.

The residents of Szczecin had to say goodbye with regret to the “Extra” bar¹⁴ – the first trade and services centre of Szczecin erected after the II World War, classified as one of more successful post-war creations of the urban space. The highly transformed object with the reconstruction in 1999–2000 was finally dismantled in 2012. In place of this cult bar, an office and residential building “Czarna Perła”¹⁵ is going to be erected.

3. PROTECTION OF THE MODERN CULTURE ASSETS – SCENE 2 – CREATION OF THE LISTS OF THE MODERN HERITAGE

The new spatial planning law introduced the obligation to develop the principles of protection in the local and voivodeship spatial management plans (LSMP, VSMP) and in the studies of the conditions and directions of the spatial management (SCDSM).

Already in 2004 in the West Pomerania, the pioneer study of protection of Szczecin’s assets of modern cul-

Tabela 1. Obiekty architektoniczno-urbanistyczne zaliczone do dóbr kultury współczesnej w SUIKZP miasta Szczecina. Źródło: opracowanie własne

lp	obiekt	adres	autor	data
SUIKZP 2007 r.				
1	Budynek „plombowy” mieszkalno-usługowy Mister 1963 r.	ul. Wojska Polskiego 51/ / ul. Jagiellońska 16a	Janusz Karwowski	1960–1962
2	Osiedle „Kotwica”	ul. Kilińskiego, Wyzwolenia, Felczaka	Henryk Nardy, Janusz Karwowski Tadeusz Ostrowski, Barbara Płatkowska	1961–1963
3	Budynek biurowo-handlowy „Baltona”	ul. Gdańska 40	Andrzej Korzeniowski Regina Maciejewska	1963–1966
4	Kościół pw. św. Krzyża	ul. Henryka Wieniawskiego 5a	Zbigniew Abrahamowicz	1973–1978
5	Kościół pw. Miłosierdzia Bożego	osiedle Książąt Pomorskich ul. Przyjaciół Żołnierza 45	Adam M. Szymski M. Hamberg	1978–1989
6	Kościół pw. św. Ottona z Bambergu	osiedle Zawadzkiego-Klonowica pl. Św. Ottona 1	Stanisław Kondarewicz Ryszard Wilk	1984–1996
7	Budynek „plombowy” mieszkalno-usługowy	pl. Zgody 1	Jacek Lenart – Studio A4	1995–1996
8	Budynek mieszkalno-usługowy	ul. Piotra Skargi 4– 5a, ul. Zaciszna 4a	Ireneusz Lech – Biuro Projektowo- -Budowlane Plik-Lech	1998
aktualizacja SUIKZP 2012 r. – lista poszerzona o dodatkowe obiekty				
1	Śródmiejska Dzielnica Mieszkaniowa ŚDM	pomiędzy pl. Lotników i al. Papieża Jana Pawła II	W. Adamczyk, Henryk Nardy Emanuel Maciejewski	1954–1956
2	Szkoła Podstawowa nr 21	ul. Jaworowa 41	Mieczysław Janowski Michał Masłowski	1960
3	Wojewódzki Dom Sportu (WDS) obecnie Szczeciński Dom Sportu (SDS) „Mister Budownictwa XXV-lecia Szczecina” (1970)	ul. Wąska 16/ ul. Unistawy 29	Marian Rąbek	1958–1968
4	Aula Kopernikańska Pomorskiej Akademii Medycznej „Mister Szczecina 1973”	ul. Św. Józefa	Marian Rąbek	1973
5	Teatr Letni im. Heleny Majdaniec	ul. Juliana Fałata 2	Zbigniew Abrahamowicz	1972–1975
6	Budynek biurowo-administracyjny „Kontakt”	al. Niepodległości 31	Stanisław Kondarewicz, Ryszard Wilk	1988–1992

Table 1. Architectural and urban objects classified as the modern culture assets in SCDSM city of Szczecin

no.	building	address	author	date
SCDSM 2007				
1	The multi-unit residential commercial building Mister 1963	ul. Wojska Polskiego 51 / / ul. Jagiellońska 16a	Janusz Karwowski	1960–1962
2	„Kotwica” Housing Estate	ul. Kilińskiego, Wyzwolenia, Felczaka	Henryk Nardy, Janusz Karwowski Tadeusz Ostrowski, Barbara Płatkowska	1961–1963
3	„Baltona” Office and Retail Building	ul. Gdańska 40	Andrzej Korzeniowski Regina Maciejewska	1963–1966
4	Św. Krzyża Catholic Church	ul. Henryka Wieniawskiego 5a	Zbigniew Abrahamowicz	1973–1978
5	Miłosierdzia Bożego Catholic Church	Książąt Pomorskich Housing Estate ul. Przyjaciół Żołnierza 45	Adam M. Szymski M. Hamberg	1978–1989
6	Św. Ottona z Bambergu Catholic Church	Zawadzkiego-Klonowica Housing Estate pl. Św. Ottona 1	Stanisław Kondarewicz Ryszard Wilk	1984–1996
7	The multi-unit residential commercial building	pl. Zgody 1	Jacek Lenart – Studio A4	1995–1996
8	The multi-unit residential commercial building	ul. Piotra Skargi 4–5a, ul. Zaciszna 4a	Ireneusz Lech – Biuro Projektowo- -Budowlane Plik-Lech	1998
update SCDSM 2012 – list expanded to include additional objects				
1	Śródmiejska Dzielnica Mieszkaniowa (ŚDM) Estate	pl. Lotników – al. Papieża Jana Pawła II	W. Adamczyk, Henryk Nardy Emanuel Maciejewski	1954–1956
2	The Primary School No 21	ul. Jaworowa 41	Mieczysław Janowski Michał Masłowski	1960
3	Wojewódzki Dom Sportu (WDS) at present Szczeciński Dom Sportu (SDS) Mister Budownictwa XXV-lecia Szczecina (1970)	ul. Wąska 16/ ul. Unistawy 29	Marian Rąbek	1958–1968
4	Kopernik Auditorium of the Pomeranian Medical University in Szczecin / Mister Szczecina 1973	ul. Św. Józefa	Marian Rąbek	1973
5	Helena Majdaniec Summer Theater	ul. Juliana Fałata 2	Zbigniew Abrahamowicz	1972–1975
6	„Kontakt” Office Administration Building	al. Niepodległości 31	Stanisław Kondarewicz, Ryszard Wilk	1988–1992

Na terenie Pomorza Zachodniego już w 2004 r. powstało pionierskie studium ochrony szczecińskich dóbr kultury współczesnej¹⁶ autorstwa Roberta Dawidowskiego i Adama M. Szyskiego. Opracowanie zostało poprzedzone badaniami naukowymi nad architekturą modernistyczną Pomorza Zachodniego zainicjowanymi i kierowanymi przez Adama M. Szyskiego, a zwiększonymi monografiami naukowymi publikowanymi w latach 2004, 2007 i 2011¹⁷.

Na terenie Pomorza Zachodniego pierwszym aktem planowania przestrzennego, w którym pojawiła się lista dóbr kultury, było *SUiKZP miasta Szczecina z 2007 r.*¹⁸ przygotowane przez Biuro Planowania Przestrzennego Miasta. W części Uwarunkowania – załącznik nr 1 (*Uchwała...*, I. 5. 5. 1.) do tego typu kategorii na podstawie badań specjalistów zaliczonych zostało 8 obiektów architektoniczno-urbanistycznych: 3 budynki plombowe, 1 budynek biurowy, 3 kościoły oraz 1 mały zespół urbanistyczny (tabela 1). Ponadto w opracowaniu pojawiło się także zaskakujące stwierdzenie, być może wynikające z niejasnych przesłanek przeprowadzania kwalifikacji dóbr kultury współczesnej: „Za podstawę doboru kryteriów oceny obiektów stanowiących dobra kultury współczesnej przyjęto uznany powszechnie fakt, że architektury współczesnej nie daje się ująć w kategoriach »klasycznej estetyki«” (*Uchwała...*, I. 5. 5. 2.).

W 2012 r. studium¹⁹ zostało zaktualizowane i uzupełnione o 6 obiektów wytypowanych do ochrony w 2010 r. w PZPW Zachodniopomorskiego (Tom II – *Kierunki*, 6. 4. 1.) o bardziej zróżnicowanej funkcji w stosunku do listy z 2007 r. Były to: 1 zespół urbanistyczny, 1 budynek biurowy, szkoła, zespół sportowy, aula oraz teatr letni (tabela 1). Dodatkowo studium przewiduje na etapie sporządzania planów miejscowych dokonanie analiz wartości przestrzennych dóbr kultury współczesnej oraz zaopiniowanie ich przez środowiska twórcze i ustalenie zasad ochrony tych obiektów, czyli określenie elementów podlegających ochronie, jak np. „(...) proporcje i gabaryty obiektów, osie kompozycyjne, cechy wnętrza urbanistycznych, struktur kompozycyjnych oraz rygorów dotyczących m.in. remontów, rozbudowy obiektów objętych ochroną poprzez ochronę elementów decydujących o cechach reprezentowanego stylu (ograniczony zakres dopuszczalnych przekształceń funkcji, dachów i przyziemi, układu otworów okiennych i drzwiowych, detalu i materiałów wykończenia zewnętrznego) oraz zachowanie elementów zagospodarowania terenu we właściwym realizacji stanie technicznym i funkcjonalnym”. Nowa zabudowa ma nawiązywać do zasad kompozycji zespołu chronionego i charakteru zabudowy chronionej (*Uchwała...* z 2014 r., 6. 4. 2.1–3.).

Założono indywidualne ustalenie zasad konserwacji dla każdego obiektu, które określają: dopuszczalne zmiany zewnętrzne i wewnętrzne, zasady remontów i modernizacji, dokumentowanie zmian i ustalanie trybu nadzoru architektonicznych władz samorządowych (*Uchwała...* z 2014 r., 6. 4. 3.).

Spśród pierwszych 8 obiektów architektonicznych uznanych za dobra kultury 2 pomimo obowiązujących

ture¹⁶ prepared by Robert Dawidowski and Adam M. Szyski was developed. The work was preceded with scientific study over the modernistic architecture of the West Pomerania initiated and directed by Adam M. Szyski and was concluded with the scientific modern heritage in the local land development plans, land use plans of communes and in plans of spatial development of the provinces. Where there is no such onograph published in 2004, 2007 and 2011¹⁷.

Within the West Pomerania, the first document of spatial planning where a list of cultural assets was included, was *SCDSM city of Szczecin* from 2007¹⁸ prepared by the City Spatial Planning Office. In the Conditions Section – Attachment 1 (*Uchwała...*, I. 5. 5. 1.) into this type of category, based on the studies of experts, 8 architectural and urban objects were classified: 3 infill buildings, 1 office building, 3 churches and 1 small urban complex (table 1). In addition, in the study of conditions also appeared a surprising statement, perhaps arising from the adoption of the unclear assumptions for the qualifications of the modern culture assets: “The basis for selection of criteria of assessment of the objects being the assets of modern culture was the common fact that the modern architecture cannot be described in the categories of »the classic aesthetics«” (*Uchwała...*, I. 5. 5. 2.).

In 2012, the work¹⁹ was updated and complemented by 6 objects intended for protection in 2010 in the VSMP of the West Pomerania (Volume II – *Directions*, 6. 4. 1.) with a more diversified function in relation to the list from 2007. It was: 1 urban complex, 1 office building, school, sports complex, auditorium and a summer theatre (table 1). In addition, the work provides for, at the stage of preparation of local plans, the analyses of spatial values of modern culture assets and judgement over them by the artistic communities and establishment of principles of protection of these objects, that is defining the elements subject to protection as, for example “(...) proportions and dimensions of the objects, composition axes, characteristics of urban interiors, composition structures and procedures regarding, inter alia, the repairs, extension of objects covered by protection by protecting the elements determining the characteristics of the represented style (the limited scope of acceptable transformations of functions, roofs and ground floors, the system of window and door holes, details and external finishing materials) and preserving the elements of land development in a proper technical and functional condition”. The new development is to follow the principles of composition of the protected complex and character of the protected development (*Uchwała...* z 2014 r., 6. 4. 2.1–3.).

An individual establishment of principles of preservation for any object that define the acceptable external and internal modifications, rules of repairs and modernization, documenting modifications and establishing the mode of supervision of the architectural local authorities was assumed (*Uchwała...* z 2014 r., 6. 4. 3.).

Tabela 2. Forma ochrony obiektów architektoniczno-urbanistycznych w MPZT zaliczonych do dóbr kultury współczesnej w SUIKZP miasta Szczecina. Źródło: opracowanie własne

lp	obiekt	MPZT	ewidencja*
SUIKZP 2007 r.			
1	Budynek „plombowy” mieszkalno-usługowy ul. Wojska Polskiego 51	Uchwała Rady Miasta Nr XXIII/596/08, teren elementarny: S.C.2004.MC	–
2	Osiedle „Kotwica”	brak obowiązującego planu Uchwała Rady Miasta nr XXVII/560/04 w sprawie przystąpienia do sporządzenia planu ŚRÓDMIEŚCIE PÓŁNOC – FELCZAKA	–
3	Budynek biurowo-handlowy „Baltona”	Uchwała Rady Miasta nr VIII/121/15, w sprawie Miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego MIEDZYODRZE PORT 2, teren elementarny: S.M.7027.PU,U	+
4	Kościół pw. św. Krzyża	Uchwała Rady Miasta Nr XXVII/790/13 w sprawie Miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego POGODNO-SOMOSIERRY w Szczecinie, teren elementarny: Z.P4123.UK, §129, ust.3., pkt 8	–
5	Kościół pw. Miłosierdzia Bożego	Uchwała Rady Miasta Nr XXIII/597/08 w sprawie Miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego „Niebuszewo” w Szczecinie, PN.1132.UK	–
6	Kościół pw. św. Ottona z Bambergu	brak ochrony w obowiązującym planie Uchwała Rady Miasta Nr LV/1023/06, w sprawie Miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego ZAWADZKIEGO – KLONOWICA w Szczecinie; Uchwała Rady Miasta Nr XXXVIII/940/09, w sprawie zmiany Miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego „Zawadzkiego – Klonowica” w Szczecinie pod nazwą „Zawadzkiego – Klonowica 2”, teren elementarny: Z.Z.1059.UK.	–
7	Budynek „plombowy” mieszkalno-usługowy pl. Zgody 1	brak ochrony w obowiązującym planie Uchwała Rady Miasta Nr XXIII/596/08, w sprawie Miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego „Centrum – Plac Odrodzenia” w Szczecinie, teren elementarny: S.C.2009.MC	–
8	Budynek mieszkalno-usługowy ul. Piotra Skargi 4–5a	Uchwała Rady Miasta Nr XXXI/902/13, w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego BOLINKO – NIEMIERZYŃSKA 2 w Szczecinie, teren elementarny: S.B.3075.MC, §12, ust.3.pkt11	–
aktualizacja SUIKZP 2012 r.			
1	Śródmiejska Dzielnica Mieszkaniowa ŚDM	Uchwała Rady Miasta nr XXIII/596/08, CENTRUM – PLAC ODRODZENIA, teren elementarny: S.C.2007.MC	+
2	Szkoła Podstawowa nr 21	brak obowiązującego planu Uchwała Rady Miasta nr LI/1068/02 w sprawie przystąpienia do sporządzenia planu GŁĘBOKIE	–
3	Wojewódzki Dom Sportu (WDS) obecnie Szczeciński Dom Sportu (SDS)	brak obowiązującego planu Uchwała Rady Miasta nr XXVII/560/04 w sprawie przystąpienia do sporządzenia planu ŚRÓDMIEŚCIE PÓŁNOC – FELCZAKA	–
4	Aula Kopernikańska Pomorskiej Akademii Medycznej	brak obowiązującego planu Uchwała Rady Miasta nr LI/1091/02 w sprawie przystąpienia do sporządzenia planu POMORZANY – WZGÓRZE HETMAŃSKIE	–
5	Teatr Letni im. Heleny Majdaniec	brak obowiązującego planu Uchwała wszczynająca plan: XXVII/558/04, PARK KASPROWICZA-JASNE BŁONIA	–
6	Budynek biurowo-administracyjny „Kontakt”	brak obowiązującego planu Uchwała Rady Miasta nr LI/1150/02 w sprawie przystąpienia do sporządzenia planu	–
* Wykaz Gminnej Ewidencji Zabytków – aktualizacja na dzień 2016-08-25 – dostępny jest pod adresem: http://bip.um.szczecin.pl/UMSzczecinFiles/file/gez_2016_08_25.pdf (z dnia: 2016-10-14)			

planów zagospodarowania nie są objęte zapisami ochrony konserwatorskiej, 1 jest pozbawiony takiej ochrony w wyniku braku obowiązującego planu zagospodarowania. Pozostałe 5 dzieł z 6 uzupełnionych aktualizacją SUIKZP jest pozbawionych ochrony prawnej z powodu braku obowiązujących planów, 1 podlega takiej ochronie. W sumie na 13 obiektów z listy dóbr kultury jedynie 2 są ujęte w gminnej ewidencji zabytków (tabela 2).

Wyjątkową pozycję wśród szczecińskich budynków powojennych osiągnęło kino „Kosmos” z lat 1956–1959, autorstwa Andrzeja Korzeniowskiego, będące pierwszym w powojennym Szczecinie modernistycznym obiektem użyteczności publicznej-kulturalnej. Po trwającej prawie 4 lata „batalii” prowadzonej w atmosferze braku społecznego zrozumienia dla niewątpliwych wartości artystycznych i historycznych obiektu, ostatecznie staraniem Ewy Stancek, Wojewódzkiego Konserwatora

In case of the first 8 architectural objects considered as the cultural assets, 2 of them, in spite of the development plans in force are not covered by the provisions of the conservation protection, 1 object is deprived of such protection as a result of a lack of a proper development plan. The other 5 works from 6 complemented with the update of the SCDSM have no legal protection due to the lack of development plans in force, and 1 is subjected to such protection. In total, for 13 objects from the list of cultural assets, only 2 are included in the commune’s monuments records (table 2).

A special position among the Szczecin’s post-war buildings was achieved by the „Kosmos” cinema by Andrzej Korzeniowski from 1956–59 being the first modernistic object of public and cultural usage in the post-war Szczecin. After almost 4-year battle in

Table 2. The form of protection of the architectural and urban modern culture assets in the LSMP included in SCDSM city of Szczecin

no.	building	LSMP	register*
SCDSM 2007			
1	The multi-unit residential commercial building / Mister 1963	Uchwała Rady Miasta Nr XXIII/596/08, teren elementarny: S.C.2004.MC	–
2	„Kotwica” Housing Estate	no current plan Uchwała Rady Miasta nr XXVII/560/04 w sprawie przystąpienia do sporządzenia planu ŚRÓDMIEŚCIE PÓŁNOC – FELCZAKA	–
3	„Baltona” Office and Retail Building	Uchwała Rady Miasta nr VIII/121/15, w sprawie Miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego MIEDZYODRZE PORT 2, teren elementarny: S.M.7027.PU,U	+
4	Św. Krzyża Catholic Church	Uchwała Rady Miasta Nr XXVII/790/13 w sprawie Miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego POGODNO-SOMOSIERRY w Szczecinie, teren elementarny: Z.P4123.UK, §129, ust.3., pkt 8	–
5	Miłosierdzia Bożego Catholic Church	Uchwała Rady Miasta Nr XXIII/597/08 w sprawie Miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego “Niebuszewo” w Szczecinie, PN.1132.UK	–
6	Św. Ottona z Bambergu Catholic Church	no protection in current plan Uchwała Rady Miasta Nr LV/1023/06, w sprawie Miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego ZAWADZKIEGO – KLONOWICA w Szczecinie; Uchwała Rady Miasta Nr XXXVIII/940/09, w sprawie zmiany Miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego „Zawadzkiego – Klonowica” w Szczecinie pod nazwą „Zawadzkiego – Klonowica 2”, teren elementarny: Z.Z.1059.UK.	–
7	The multi-unit residential commercial building	no protection in current plan Uchwała Rady Miasta Nr XXIII/596/08, w sprawie Miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego „Centrum – Plac Odrodzenia” w Szczecinie, teren elementarny: S.C.2009.MC	–
8	The multi-unit residential commercial building	Uchwała Rady Miasta Nr XXXI/902/13, w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego BOLINKO – NIEMIERZYŃSKA 2 w Szczecinie, teren elementarny: S.B.3075.MC, §12, ust.3.pkt 11	–
update SCDSM 2012 – list expanded to include additional objects			
1	Śródmiejska Dzielnica Mieszkaniowa (ŚDM) Estate	Uchwała Rady Miasta nr XXIII/596/08, CENTRUM – PLAC ODRODZENIA, teren elementarny: S.C.2007.MC	+
2	The Primary School No 21	no current plan Uchwała Rady Miasta nr LI/1068/02 w sprawie przystąpienia do sporządzenia planu GŁĘBOKIE	–
3	Wojewódzki Dom Sportu (WDS) at present Szczeciński Dom Sportu (SDS) / Mister Budownictwa XXV-lecia Szczecina (1970)	no current plan Uchwała Rady Miasta nr XXVII/560/04 w sprawie przystąpienia do sporządzenia planu ŚRÓDMIEŚCIE PÓŁNOC – FELCZAKA	–
4	Kopernik Auditorium of the Pomeranian Medical University in Szczecin/ Mister Szczecina 1973	no current plan Uchwała Rady Miasta nr LI/1091/02 w sprawie przystąpienia do sporządzenia planu POMORZANY – WZGÓRZE HETMAŃSKIE	–
5	Helena Majdaniec Summer Theater	no current plan Uchwała wszczynająca plan: XXVII/558/04, PARK KASPROWICZA-JASNE BŁONIA	–
6	„Kontakt” Office Administration Building	no current plan Uchwała Rady Miasta nr LI/1150/02 w sprawie przystąpienia do sporządzenia planu	–
* The list of the Municipal Monuments Register: http://bip.um.szczecin.pl/UMSzczecinFiles/file/gez_2016_08_25.pdf (2016–10–14)			

Zabytków, budynek został wpisany do rejestru zabytków w 2006 roku²⁰.

Obok Szczecina miastem dysponującym istotnym dla kultury ziem zachodnich zasobem architektury modernistycznej jest Koszalin. W *SUiKZP miasta Koszalina* z 2010 r.²¹ jedynie 2 kościoły uwzględnione zostały jako dobra kultury, dodatkowo uzyskały ochronę prawną dzięki odpowiednim zapisom w planach miejscowych (tabela 3, 4).

W 2014 r. studium ze zmianami²² uzupełniono jedynie w formie rekomendacji o 4 obiekty z kategorii dóbr kultury współczesnej, które uznano w PZPW Zachodniopomorskiego za obiekty będące współczesnym dziedzictwem (tabela 5).

Równoległe z pracami nad studium uwarunkowań dla Koszalina powstawał projekt zmiany planu zagospodarowania przestrzennego województwa zachodniopo-

the atmosphere of no social understanding for the undoubted artistic and historical values of the object, finally by intervention of Ewa Stanecka, the Provincial Monuments Conservator, the building was entered into the register of monuments in 2006.²⁰

In addition to Szczecin, in the West Pomerania, a city having an important modernistic architecture resource for the culture of western areas is Koszalin. In *the SCDSM city of Koszalin* from 2010²¹ merely 2 churches are considered as a cultural asset and were given a legal protection by proper provisions established in the local plans (table 3, 4).

In 2014, the study with changes²² was complemented only as a recommendation with 4 objects from the category of modern culture assets that were considered in the VSMP of the West Pomerania as objects being the modern heritage (table 5).

Tabela 3. Obiekty architektoniczno-urbanistyczne zaliczone do dóbr kultury współczesnej w SUIKZP miasta Koszalin. Źródło: opracowanie własne

lp	obiekt	adres	autor	data
dobra kultury współczesnej uwzględnione w 2010 r.				
1	Kościół parafialny pw. św. Kazimierza	ul. ks. Jerzego Popiełuszki 2		1982–1987
2	Kościół parafialny p.w. Ducha Świętego I nagroda na II Przeglądzie Prac projektowych Krajowego Zrzeszenia Państwowych Biur Projektów Budownictwa Ogólnego Warszawa 1986 r.	ul. ks. S. Staszica 38	Andrzej Lorek	1980–1984
obiekty rekomendowane do kategorii dóbr kultury współczesnej w 2014 r.				
1	Ratusz	Rynek Staromiejski 6–7	Władysław Michałowski Maria Michałowska	1954–1962
2	Dom Handlowy „Saturn”	ul. Zwycięstwa 44	Marian Adam Bajdo Jerzy M. Bogusławski	1961
3	Amfiteatr-	ul. Piastowska 7	Andrzej Katzer Jan Filipkowski	1969–1975
4	Kościół i klasztor o.o. Franciszkanów pw. Podwyższenia Krzyża Świętego	ul. Franciszkańska 1	?	1977–1982

Table 3. Architectural and urban objects classified as the modern culture assets in SCDSM city of Koszalin

no.	building	address	author	date
the modern culture assets included in 2010				
1	Św. Kazimierza Catholic Church	ul. ks. Jerzego Popiełuszki 2		1982–1987
2	Ducha Świętego Catholic Church I prize – II Przegląd Prac projektowych Krajowego Zrzeszenia Państwowych Biur Projektów Budownictwa Ogólnego Warszawa 1986	ul. ks. S. Staszica 38	Andrzej Lorek	1980–1984
buildings recommended for category of the modern culture assets included in 2014				
1	Town Hall	Rynek Staromiejski 6–7	Władysław Michałowski Maria Michałowska	1954–1962
2	„Saturn” Department Store	ul. Zwycięstwa 44	Marian Adam Bajdo Jerzy M. Bogusławski	1961
3	Amphitheatre	ul. Piastowska 7	Andrzej Katzer Jan Filipkowski	1969–1975
4	Podwyższenia Krzyża Świętego Catholic Church and Franciscan Monastery	ul. Franciszkańska 1	?	1977–1982

morskiego zawierający wykaz dóbr kultury współczesnej dla całego województwa²³. W 2009 r. przygotowano 2 opracowania poświęcone tej tematyce: *Dziedzictwo i krajobraz kulturowy – projekt ochrony (aktualizacja)* i *Dobra kultury współczesnej*, które zostały wykonane przez Biuro Dokumentacji Zabytków (BDZ) w Szczecinie pod kierunkiem Cezarego Nowakowskiego i redakcją Małgorzaty Gwiazdowskiej i Aleksandry Hamberg-Fedorowicz²⁴.

Ostatecznie lista dóbr kultury ujęta w opracowaniach została skorygowana i skrócona przez Regionalne Biuro Gospodarki Przestrzennej Województwa (RBGPW) z 44 do 34 pozycji²⁵, wśród których jest 15 obiektów architektonicznych, w tym: 8 w Szczecinie, 4 w Koszalinie oraz 2 w Świnoujściu i 1 w Białym Borze (tabela 5). Wobec 65 pozycji architektoniczno-urbanistycznych zaliczonych do dóbr kultury w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Warszawa oraz w jego miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego liczba obiektów wyznaczonych do prawnej ochrony w całym województwie zachodniopomorskim jawi się nader skromnie.

In parallel to the work over the study of conditions for Koszalin, a project of modified spatial development plan of the West Pomerania Province was being prepared, containing the list of modern culture assets for the whole province²³. In 2009, 2 works devoted to this subject were prepared: *Dziedzictwo i krajobraz kulturowy – projekt ochrony (aktualizacja)* and *Dobra kultury współczesnej*, which were prepared by the Monuments Records Office in Szczecin under the guidance of Cezary Nowakowski and edited by Małgorzata Gwiazdowska and Aleksandra Hamberg-Fedorowicz²⁴.

Finally, the list of culture assets included in the works was corrected and shortened by the Regional Office of Spatial Economy of the Province from 44 to 34 items²⁵, among which there are 15 architectural objects, including 5 in Szczecin, 4 in Koszalin, 2 in Świnoujście and 1 in Biały Bór (table 5). Against 65 architectural and urban objects classified as cultural assets in the land use plan of the commune of Warsaw and in its local spatial development plan, the number of objects intended for legal protection in the whole West Pomerania Province seems to be very low.

Tabela 4. Forma ochrony obiektów architektoniczno-urbanistycznych uznanych za dobra kultury współczesnej oraz rekomendowanych do tej kategorii w SUIKZP miasta Koszalin. Źródło: opracowanie własne

lp	obiekt	MPZT	ewidencja
dobra kultury współczesnej w SUIKZP			
1	Kościół parafialny pw. św. Kazimierza	Uchwała nr XXXI/500/2005 Rady Miejskiej w Koszalinie z dnia 29 grudnia 2005 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenu WŁADYSŁAWA IV – GDANSKA w Koszalinie	–
2	Kościół parafialny pw. Ducha Świętego	Uchwała nr XXI/487/2005 Rady Miejskiej w Koszalinie z dnia 24 listopada 2005 r.	–
obiekty rekomendowane do kategorii dóbr kultury współczesnej w SUIKZP			
1	Ratusz	brak ochrony w obowiązującym planie Uchwała Nr XXXVII/430/2009 Rady Miejskiej w Koszalinie z dnia 25 czerwca 2009 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Śródmieścia Koszalina zmieniona Uchwałą Nr XI/119/2011 Rady Miejskiej w Koszalinie z dnia 21 czerwca 2011 r. w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Śródmieścia Koszalina, teren elementarny: L24U	–
2	Dom Handlowy „Saturn”	brak ochrony w obowiązującym planie Uchwała jak wyżej, teren elementarny: L3MS	–
3	Amfiteatr	brak ochrony w obowiązującym planie Uchwała jak wyżej, teren elementarny: D7U	–
4	Kościół i klasztor oo. Franciszkanów pw. Podwyższenia Krzyża Świętego	brak ochrony w obowiązującym planie Uchwała Nr LV/659/2010 Rady Miejskiej w Koszalinie z dnia 29 czerwca 2010 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w obszarze zawartym między ulicami: Batalionów Chłopskich, Al. Monte Cassino, Al. Armii Krajowej oraz torami kolejowymi w Koszalinie, teren elementarny: 03UK – obiekt budowlany o wartościach architektonicznych i przestrzennych do zachowania	–
Wykaz zabytków nieruchomych ujętych w gminnej ewidencji zabytków miasta Koszalina, adres: http://bip.koszalin.pl/?c=2412			

Table 4. The form of protection of the architectural and urban modern culture assets in SCDSM city of Koszalin

No.	obiekt	LSMP	register
the modern culture assets in the SCDSM			
1	św. Kazimierza Catholic Church	Uchwała nr XXXI/500/2005 Rady Miejskiej w Koszalinie z dnia 29 grudnia 2005 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenu WŁADYSŁAWA IV – GDANSKA w Koszalinie	–
2	Ducha Świętego Catholic Church	Uchwała nr XXI/487/2005 Rady Miejskiej w Koszalinie z dnia 24 listopada 2005 r.	–
buildings recommended for category of the modern culture assets included in 2014 in the SCDSM			
1	Town Hall	no protection in current plan Uchwała Nr XXXVII/430/2009 Rady Miejskiej w Koszalinie z dnia 25 czerwca 2009 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Śródmieścia Koszalina zmieniona Uchwałą Nr XI/119/2011 Rady Miejskiej w Koszalinie z dnia 21 czerwca 2011 r. w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Śródmieścia Koszalina, teren elementarny: L24U	–
2	„Saturn” Department Store	no protection in current plan Uchwała jak wyżej, teren elementarny: L3MS	–
3	Amphitheatre	no protection in current plan Uchwała jak wyżej, teren elementarny: D7U	–
4	Podwyższenia Krzyża Świętego Catholic Church and Franciscan Monastery	no protection in current plan Uchwała Nr LV/659/2010 Rady Miejskiej w Koszalinie z dnia 29 czerwca 2010 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w obszarze zawartym między ulicami: Batalionów Chłopskich, Al. Monte Cassino, Al. Armii Krajowej oraz torami kolejowymi w Koszalinie, teren elementarny: 03UK – obiekt budowlany o wartościach architektonicznych i przestrzennych do zachowania	–
The list of the Municipal Monuments Register of Koszalin: http://bip.koszalin.pl/?c=2412			

Lista pomorskich dóbr kultury z wojewódzkiego planu w niewielkim stopniu uwzględniała zestawienia tego typu obiektów w studiach przestrzennych dla Szczecina z 2007 r. i Koszalina z 2010 r. W przypadku Szczecina z 8 budynków powtórzyły się jedynie 2, w Koszalinie żaden. Dopiero w aktualizacjach studiów dla Szczecina dodano zestaw obiektów z listy planu dla województwa, dla Koszalina traktując ją jedynie jako listę obiektów rekomendowanych do objęcia ochroną.

Specjaliści i eksperci redagujący listę dóbr kultury dla planu dla województwa ograniczali się w swoich opracowaniach do 2 dużych ośrodków miejskich: Szczecina i Koszalina, dodając do tej listy jedynie 2 obiekty ze

The list of Pomerania cultural assets from the provincial plan to a low extent included this type of objects in the spatial studies for Szczecin from 2007 and for Koszalin from 2010. For Szczecin, from 8 buildings only 2 remained, and for Koszalin, no buildings remained. Only in the updated versions of the studies, for Szczecin, a group of objects from the list of provincial plan was added, and for Koszalin, considering it only as a list of recommended objects for protection.

Specialists and experts were editing the list of culture assets to the voivodeship plan were limited in their studies to 2 major urban centers: Szczecin and Koszalin, adding to this list only 2 objects from Świnoujście

Tabela 5. Obiekty architektoniczne zaliczone do dóbr kultury współczesnej w PZPWZ na terenie Pomorza Zachodniego. Źródło: opracowanie własne

lp	obiekt	adres	autor	data
Szczecin				
1	Śródmiejska Dzielnica Mieszkaniowa ŚDM	pomiędzy pl. Lotników i al. Papieża Jana Pawła II	W. Adamczyk, Henryk Nardy Emanuel Maciejewski	1954–1956
2	Szkoła Podstawowa nr 21	ul. Jaworowa 41	Mieczysław Janowski, Michał Masłowski	1960
3	Wojewódzki Dom Sportu (WDS) obecnie Szczeciński Dom Sportu (SDS)	ul. Wąska 16/ ul. Unistawy 29	Marian Rąbek	1958–1968
4	Budynek biurowo-handlowy „Baltona”	ul. Gdańska 40	Andrzej Korzeniowski, Regina Maciejewska	1963–1966
5	Aula Kopernikańska Pomorskiej Akademii Medycznej	ul. Św. Józefa	Marian Rąbek	1973
6	Teatr Letni im. Heleny Majdaniec	ul. Juliana Fałata 2	Zbigniew Abrahamowicz	1972–1975
7	Kościół pw. św. Krzyża	ul. Henryka Wieniawskiego 5a	Zbigniew Abrahamowicz	1973–1978
8	Budynek biurowo-administracyjny „Kontakt”	al. Niepodległości 31	Stanisław Kondarewicz, Ryszard Wilk	1988–1992
Koszalin				
1	Ratusz	Rynek Staromiejski 6–7	Władysław Michałowski Maria Michałowska	1954–1962
2	Dom Handlowy „Saturn”	ul. Zwycięstwa 44	Marian Adam Bajdo Jerzy M. Bogustawski	1961
3	Amfiteatr	ul. Piastowska 7	Andrzej Katzer, Jan Filipkowski	1969–1975
4	Kościół i klasztor o.o. Franciszkanów pw. Podwyższenia Krzyża Świętego	ul. Franciszkańska 1	?	1977–1982
Świnoujście Warszów				
1	Wieża redowa		Henryk Bimek	1962
2	Kościół pw. św. Wojciecha	ul. Sosnowa 5a	Adam M. Szymiski	1974–1985
Biały Bór				
1	Cerkiew Narodzenia Przenajświętszej Bogurodzicy	ul. Ks. Bazylego Hrynyka	Bohdan Kotarba, art. pl. Jerzy Nowosielski	1992–1997

Table 5. Architectural and urban objects classified as the modern culture assets in the VSMP of the West Pomerania

no.	building	address	author	date
Szczecin				
1	Śródmiejska Dzielnica Mieszkaniowa (ŚDM) Estate	pomiędzy pl. Lotników i al. Papieża Jana Pawła II	W. Adamczyk, Henryk Nardy Emanuel Maciejewski	1954–1956
2	The Primary School No 21	ul. Jaworowa 41	Mieczysław Janowski, Michał Masłowski	1960
3	Wojewódzki Dom Sportu (WDS) at present Szczeciński Dom Sportu (SDS)	ul. Wąska 16/ ul. Unistawy 29	Marian Rąbek	1958–1968
4	„Baltona” Office and Retail Building	ul. Gdańska 40	Andrzej Korzeniowski, Regina Maciejewska	1963–1966
5	Kopernik Auditorium of the Pomeranian Medical University in Szczecin/ Mister Szczecina 1973	ul. Św. Józefa	Marian Rąbek	1973
6	Helena Majdaniec Summer Theater	ul. Juliana Fałata 2	Zbigniew Abrahamowicz	1972–1975
7	Św. Krzyża Catholic Church	ul. Henryka Wieniawskiego 5a	Zbigniew Abrahamowicz	1973–1978
8	„Kontakt” Office Administration Building	al. Niepodległości 31	Stanisław Kondarewicz, Ryszard Wilk	1988–1992
Koszalin				
1	Town Hall	Rynek Staromiejski 6–7	Władysław Michałowski Maria Michałowska	1954–1962
2	„Saturn” Department Store	ul. Zwycięstwa 44	Marian Adam Bajdo Jerzy M. Bogustawski	1961
3	Amphitheatre	ul. Piastowska 7	Andrzej Katzer, Jan Filipkowski	1969–1975
4	Podwyższenia Krzyża Świętego Catholic Church and Franciscan Monastery	ul. Franciszkańska 1	?	1977–1982
Świnoujście Warszów				
1	Tower		Henryk Bimek	1962
2	Św. Wojciecha Catholic Church	ul. Sosnowa 5a	Adam M. Szymiski	1974–1985
Biały Bór				
1	Narodzenia Przenajświętszej Bogurodzicy Orthodox Church	ul. Ks. Bazylego Hrynyka	Bohdan Kotarba art. pl. Jerzy Nowosielski	1992–1997

Świnoujście i kościół w Białym Borze. Niestety aktualne studia uwarunkowań z 2011 r. dla Świnoujścia²⁶ i Białego Boru²⁷ nie ujmują w swoich opracowaniach obiektów zakwalifikowanych do dóbr kultury współczesnej. Luka w tym zakresie dotyczy także miejscowych planów zagospodarowania w obu miejscowościach.

4. OCHRONA DÓBR KULTURY – III ODSŁONA – MODERNIZACJE

Obok fali rozbiórek, która dotknęła wiele obiektów modernistycznych, kolejnym poważnym zagrożeniem dla dziedzictwa współczesnego są prace adaptacyjne i modernizacyjne. W ich wyniku dochodzi często do znacznej deformacji lub wręcz degradacji formy architektonicznej. Znikający pod warstwami styropianu detal, psychodeliczne kolory i wzory pojawiające się na elewacjach, znikanie naturalnych faktur tynku i materiałów czy wtórne podziały stolarki okiennej to jedynie przykładowe przekształcenia spotykane podczas prowadzonych prac modernizacyjnych.

Podstawową formą ochrony obiektów zaliczanych do katalogu dóbr kultury jest miejscowy plan zagospodarowania terenu z zapisami precyzującymi zasady ochrony, określającymi elementy podlegające ochronie oraz rygory w zakresie prac prowadzonych przy obiekcie i zagospodarowaniu terenu. Istotnym problemem uniemożliwiającym ochronę jest brak planów zagospodarowania terenu dla wielu obszarów w całej Polsce. W przypadku Szczecina tylko ok. 48% powierzchni administracyjnej miasta zostało objęte obowiązującymi planami²⁸, a połowa zasobu wskazana w studium do objęcia ochroną jest *de facto* jej pozbawiona. Przykładem może być modernizacja jednego z obiektów znajdujących się na szczecińskiej liście dóbr kultury współczesnej ujętej w studium uwarunkowań. Budynek biurowo-administracyjny „Kontakt”, powszechnie nazywany „Czekoladką”, poddany został w 2015 r. modernizacji²⁹, w wyniku której pozbawiono go charakterystycznej ciemnobrązowej klinkierowej elewacji z detalem ceramicznym autorstwa artysty rzeźbiarza Ryszarda Wilka. Biurowiec był wysoko ceniony przez grono architektów i historyków sztuki, w 2014 r. został uznany za „Obiekt 25-lecia – Symbol Przemian” w kategorii „budynki użyteczności publicznej” w konkursie zorganizowanym w ramach „Westivalu Architektury”. Brak zapisów w miejscowym planie zagospodarowania umożliwił dokonanie w obiekcie poważnej ingerencji poprzez obudowanie szarymi panelami elewacyjnymi oryginalnej tektonicznej struktury ceglanej ściany. W podobnym duchu przeprowadzono modernizację kolejnego obiektu z listy dóbr kultury współczesnej ujętej w planie zagospodarowania dla województwa – brutalistyczną betonową konstrukcję wieży redowej w Świnoujściu-Warszowie obudowano i zasłonięto nowym materiałem, „dewastując” wartości formalne dzieła. Spośród obiektów, które wprawdzie nie zostały ujęte na listach dóbr, ale tworzyły modernistyczne dziedzictwo architektury polskiej w XIX-wiecznym centrum Szczecina, a jednocześnie wpisywały się w zbiorową pamięć miejsca, wyróżniał się

and church in Biały Bór. Unfortunately, the current study of conditions from 2011 for Świnoujście²⁶ and Biały Bór²⁷ do not contain in their own publications objects classified as the modern culture assets. Lack in this respect also applies to local development plans in both towns.

4. PROTECTION OF THE MODERN CULTURE ASSETS – SCENE 3 – MODERNIZATIONS

Next to waves of demolitions that affected many modernist buildings, another major threat to the contemporary heritage are adaptations and modernizations. The result often leads to a significant deformation, or degradation of the architectural forms.

Details disappearing under layers of the foam insulation, psychedelic colors and patterns appearing on the facades, the disappearance of natural textures of the plaster and materials, or subdivision of the windows, there are only an examples of the transformations seen during the execution of the modernization.

The main form of protection of the objects included in the catalogue of the modern culture assets is a local spatial development plan with the records of the protection principles, which define the protected elements and the rigors in the extent of the work carried out to the property and its landscaping. A significant problem that prevents protection is the lack of local spatial development plans for many areas throughout the country. In the case of Szczecin, only 48% of the administrative area of the city was covered by existing plans²⁸, and *de facto* half of the modern culture assets identified in the study of conditions are deprived of its protection. An example would be the modernization of one of the objects on the list of Szczecin's modern culture assets included in the study of conditions.

In 2015, the “Contact” Office and Administrative commonly called “Czekoladka” has been subjected to modernize²⁹, as a result of which it was deprived of the characteristic clinker facade with ceramic details authorship of the Sculptor Ryszard Wilk. The office building was highly esteemed by a group of architects and art historians, in 2014 was recognized as „Obiekt 25-lecia – Symbol Przemian” [“Building of the 25th anniversary – the Symbol of the Change”] in the category of public buildings in the competition organized in the framework of the “Westival Architektury”.

The lack of records in the local spatial management plan has allowed to make a serious intervention in the object, where original tectonic structure of the brick wall was hidden by using of the gray facade panels. In a similar vein were modernized the next object in the list of the modern culture assets included in the voivodeship plan – brutalist concrete construction of the tower in Świnoujście-Warszów was rebuilt and hidden behind the new material, “devastating” the formal values of the building. Among the objects, which although not included on the lists of the modern culture

budynek kawiarni „Lucynka Paulinka” uruchomionej w 1977 r.³⁰ Poddana modernizacji w 2015 r. straciła swoją charakterystyczną elewację pokrytą betonową mozaiką, którą zastąpiła nijaka fasadowa szklana ściana.

Powyższe przykłady wpisują się w szeroki nurt modernizacji ingerujących w jednorodność dzieła architektonicznego i naruszających jego artystyczną wartość, będącej objawem negowania wartości „niechcianego dziedzictwa” – modernistycznych obiektów wzniesionych po II wojnie światowej.

Obok nieudanych modernizacji prowadzących niejednokrotnie do dezintegracji dzieła architektonicznego pojawiły się także modernizacje wykonane z poszanowaniem dla wartości artystycznych i historycznych obiektu. Do takich przykładów należy zaliczyć modernizację dwóch ważnych dla pomorskiego dziedzictwa architektoniczno-urbanistycznego obiektów modernistycznych wzniesionych w Kołobrzegu: Ośrodka Wypoczynkowo-Sanatoryjnego Centralnej Rady Związków Zawodowych „Bałtyk”³¹ oraz hotelu „Skanpol”³². Oba obiekty były doceniane, między innymi typowano je do wpisania na listę dóbr kultury współczesnej w opracowaniach dla planu zagospodarowania województwa.

5. WNIOSKI

Ochrona obiektów wzniesionych w duchu socrealizmu jest przyjmowana przez środowisko specjalistów i opinię publiczną bez większych sprzeciwów. Przykłady krakowskiej Nowej Huty czy szczecińskiej Śródmiejskiej Dzielnicy Mieszkaniowej dowodzą pełnego zrozumienia dla ich wartości artystycznych i historycznych. Zdecydowana większość obiektów wskazanych do ochrony została wzniesiona do końca lat 80. XX w. stawiając dzieła z okresu transformacji ustrojowej, takie jak np. Budynek PeKaO SA przy ul. Bogurodzicy³³, Siedziba Zakładu Ubezpieczeń Społecznych³⁴ czy „nowa” Książnica³⁵ – poza postrzeganiem potrzeby ich chronienia jako współczesnego dziedzictwa. Ostrożność w interpretowaniu współczesnego dziedzictwa, w celu zobiektywizowania poprzez dystans czasowy, stoi w opozycji chociażby do angielskiej tradycji, w której przyjęto rozpatrywanie obiektów nie młodszych niż 10 lat. Podobnymi kryteriami kierowano się przy tworzeniu listy dóbr kultury województwa małopolskiego.

Problematyka ochrony dóbr kultury na obszarze Pomorza Zachodniego wpisuje się w ogólne doświadczenia komunikowane przez środowisko konserwatorów i architektów zajmujących się tą problematyką.

Kryteria wyboru obiektów do zasobu chronionego dziedzictwa współczesnego, pomimo dążenia do tworzenia ich w obiektywnych ramach, ujawniają trudności z klasyfikowaniem obiektów modernistycznych wynikające ze zbyt ogólnych zapisów ustawowych. Zjawisko to jest znakomicie widoczne w zróżnicowanych pozycjach list z dobrami kultury współczesnej tworzonych w dokumentach kreujących politykę przestrzenną województwa, gmin czy miast na terenie Pomorza Zachodniego. Na pewien rodzaj subiektywizmu list dóbr kultury wpły-

assets, but created the modernist heritage of the Polish architecture in Szczecin, and at the same time formed a part of the collective memory of the place, distinguished the “Lucynka Paulinka” Cafe³⁰. The building was modernized in 2015 and lost its characteristic facade covered with concrete mosaic, which replaced the featureless facade glass wall.

These examples are part of a broad trend of modernizations, which interfere with the homogeneity of the architectural work and violate its artistic value and are a symptom of the negation of the values “unwanted heritage” – modernist buildings built after World War II.

Next to unsuccessful modernizations, which often lead to the disintegration of the architectural works, there are also made with respect for the artistic and historical values.

Such examples include the modernization of two important for the Pomeranian heritage of the modernist pieces of architecture built in Kołobrzeg: “Bałtyk” Sanatorium for the Centralna Rada Związków Zawodowych³¹ and “Skanpol” Hotel³². Both facilities were appreciated, among other buildings was tipped to inclusion in the list of modern culture assets in the studies for the Voivodeship Spatial Management Plan of the West Pomerania.

5. CONCLUSIONS

Protecting buildings erected in the spirit of socialist realism is accepted by specialists and public opinion without any objections. Examples Kraków’s Nowa Huta, or Szczecin’s Śródmiejskiej Dzielnicy Mieszkaniowej demonstrate a full understanding for their artistic and historical values. The vast majority of objects designated for protection was erected to the late 80s of 20th century putting works from the period of political transformation, such as: „Pekao SA” Building at ul. Bogurodzicy, ³³, „Zakład Ubezpieczeń Społecznych (ZUS)” Building³⁴, or „new” „Książnica”³⁵ – beyond the needs of their protection as the modern heritage. Caution in interpreting the modern heritage, in order to objectify through a distance in time, stands in opposition for instance to the English tradition, which adopted examine objects not younger than 10 years. Similar criteria was used in the creation of a list of modern culture assets of the Małopolska province.

The issue of protection of the modern culture assets in the area of the West Pomerania fits in the overall experience communicated by the conservators and architects dealing with this problematic aspect.

Criteria for selecting objects to the protected resource of the modern heritage, in spite of the aspiration to create its in the objective way, reveals the difficulty in classifying of the modernist architecture resulting from too general legislative provisions.

This phenomenon is perfectly visible in differentiated positions of the lists with the modern culture assets created in the documents that create spatial policy

Ryc. 3. Zabudowa Śródmiejskiej Dzielnicy Mieszkaniowej współcześnie, 2016. Zespół stanowi jeden z niewielu przykładów socrealistycznej architektury w Szczecinie. Obiekt uznany jest za dobro kultury współczesnej oraz chroniony jest zapisami miejscowego planu zagospodarowania terenu oraz wpisany jest do gminnej ewidencji zabytków. Źródło: I. Kozłowska

Fig.3. Śródmiejska Dzielnica Mieszkaniowa Estate, 2016. Residential complex is one of the few examples of socialist realism in architecture in Szczecin. The object as the modern cultural asset is protected by the provisions of the local plan and is entered in the municipal monuments register. Source: I. Kozłowska

Ryc. 5. Zasłonięta bryła kina „Kosmos”, jedyne współczesnego obiektu wpisanego do rejestru zabytków, 2016. Źródło: I. Kozłowska

Fig.5. Covering block of "Kosmos" cinema, the only modern object entered in the monuments record. Source: I. Kozłowska

wa dodatkowo brak współpracy pomiędzy środowiskami architektów, historyków sztuki i konserwatorów, które podjęłyby metodyczne i interdyscyplinarne działania w tym zakresie.

Dodatkowym źródłem słabości zabiegów zmierzających do ochrony dziedzictwa współczesnego jest masowy brak obowiązujących planów zagospodarowania terenu, który stawia obiekty wytypowane jako dobro kultury poza realną i skuteczną ochroną. Przykładowo jedynie 48% terenów Szczecina ma miejscowe plany zagospodarowywania terenu. Niestety zdarzają się również sytuacje, w których w obowiązujących planach pomijane są obiekty wytypowane do ochrony, wynikające z braku ustawowych narzędzi do sprawowania nadzoru (tabela 2).

Z doświadczeń szczecińskich (kino „Kosmos”) i ogólnopolskich wynika, iż wpisanie obiektu współczesnego dziedzictwa do rejestru zabytków jest jedyną pewną formą ochrony. Często takie działanie poprze-

Ryc. 4. Zabudowa mieszkalno-usługowa na pl. Zgody. Budynek ujęty na listach dóbr kultury, pozbawiony jest ochrony w obowiązującym planie, 2016. Źródło: I. Kozłowska

Fig.4. The new multi-unit residential commercial building, pl. Zgody, 2016. The building included on the list of the modern cultural assets is devoid of protection in the current plan. Source: I. Kozłowska

Ryc. 6. Budynek mieszkalno-usługowy, ul. Wojska Polskiego, ujęty na listach dóbr kultury współczesnej, 2016. Źródło: I. Kozłowska

Fig.6. The multi-unit residential commercial building, ul. Wojska Polskiego, is included on the list of the modern cultural assets, 2016. Source: I. Kozłowska

of the province, municipalities and cities in the West Pomerania. On subjectivism of the lists, influence also the lack of cooperation between the architects, art historians and conservators from different backgrounds undertaking methodical and interdisciplinary activities in this area.

An additional source of weakness of the actions directed to the preservation of the modern heritage is the massive absence of the local plans, which puts them outside the viable and effective protection. Unfortunately, there are also situations, in which in the existing plans are ignored the objects selected for protection, resulting from a lack of legal tools to exercise oversight (table 2).

The Szczecin's experience ("Kosmos" cinema) shows that typing the object of the modern heritage to the monuments record is the sole certain form of protection. Often such action is preceded by the

dzone jest ujęciem obiektu w ewidencji gminnej lub wojewódzkiej – swojego rodzaju „poczekalni” do wpisu do rejestru zabytków. Niestety z obiektów dóbr kultury współczesnej wskazanych do ochrony na terenie całego województwa jedynie 2 są ujęte na liście ewidencji zabytków miasta Szczecina.

Kolejnym ważnym aspektem ochrony współczesnego dziedzictwa jest potrzeba promocji tego zagadnienia wśród opinii publicznej i decydentów, ponieważ z przeprowadzonych badań wynika powszechność akceptacji opinii publicznej dla rozbiórek czy dla przeprowadzania poważnych ingerencji w obiektach architektury modernistycznej, dodatkowo poparta bezrefleksyjną postawą mediów społecznych. W tym celu konieczne jest organizowanie konferencji, opracowanie atlasów i publikacji o charakterze popularnonaukowym oraz współpraca z instytucjami społecznymi i stowarzyszeniami. Działania te będą wskazywać wartości tych obiektów i tłumaczyć potrzebę ich ochrony. Dopiero powszechna świadomość i popularyzacja zagadnienia ochrony dziedzictwa 2. poł. XX w. sprzężone z działaniami specjalistów umożliwi zachowanie tego dziedzictwa dla przyszłych pokoleń.

recognition of such a facility in the monuments register – a kind of “waiting room” before the entry in the monuments records. Unfortunately, only 2 modern culture assets in the West Pomeranian are included in the monuments register.

Another important aspect of the protection of the modern heritage is the need to promote the issue among the public and policy makers, as the study shows widespread acceptance of public opinion for demolition, or for carrying out serious interventions in the modernist architecture, additionally supported by thoughtless attitude of the mass media. For this purpose it is necessary to organize the conference, developing atlases and popular science publications and collaboration with social institutions and associations, to identify the value and clarifying need for protection. Only widespread awareness and popularization the issues of the protection of the 2th half of the 20th century, coupled with the activities of specialists will allow the preservation of this heritage for the future generations.

BIBLIOGRAFIA / REFERENCES

- [1] Atlas dóbr kultury współczesnej województwa małopolskiego. Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego – Departament Polityki Regionalnej przy współpracy z Instytutem Rozwoju Miast, Kraków, 2009.
- [2] Bal W., Dawidowski R., Szyski A.M. Architektura polska lat 1945–1960 na obszarze Pomorza Zachodniego. Wąlkowska Wydawnictwo, Szczecin, 2004.
- [3] Bal W., Dawidowski R., Raczyński M., Sietnicki M., Szyski A.M. Architektura polska lat 1961–1975 na obszarze Pomorza Zachodniego, Wąlkowska Wydawnictwo, Szczecin, 2007.
- [4] Bal W., Czekiel-Świtalska E., Pawłowski W., Raczyński M., Szyski A.M. Architektura polska lat 1976–2001 na obszarze Pomorza Zachodniego. ZAPOL Wydawnictwo/Książnica Pomorska im. Stanisława Staszica, Szczecin, 2011.
- [5] Hamberg-Federowicz A. Dobra kultury współczesnej w zaktualizowanym planie zagospodarowania przestrzennego województwa zachodniopomorskiego. Zachodniopomorskie Wiadomości Konserwatorskie 2012;V:119–130.
- [6] Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Zachodniopomorskiego, załącznik nr 1 do Uchwały Nr XLV/530/10 Sejmiku Województwa Zachodniopomorskiego z dnia 19 października 2010, Regionalne Biuro Gospodarki Przestrzennej Województwa Zachodniopomorskiego, Szczecin, 2010, 67–68.
- [7] Siwek A. Między zabytkiem a dobrem kultury współczesnej. Kurier Konserwatorski 2011; 10:5–11.
- [8] Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta i gminy Biały Bór, „Część „A” – Gmina i Miasto” – załącznik nr 1 do Uchwały XI/77/2011 Rady Miejskiej w Białym Borze z dnia 14.09.2011 r.
- [8] Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Koszalina, „Tom I – UWARUNKOWANIA ROZWOJU” – załącznik nr 1 do Uchwały LVII/666/2010 Rady Miasta Koszalin z dnia 7 września 2010 r., 113.
- [9] Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Koszalina, „Tom I – UWARUNKOWANIA ROZWOJU” – załącznik nr 1 do Uchwały XLVII/673/2014 Rady Miasta Koszalin z dnia 4 września 2014 r., 103–104.
- [10] Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Szczecina, „Tom I – UWARUNKOWANIA” – załącznik nr 1 do Uchwały Nr IX/278/07 Rady Miasta Szczecin z dnia 14 maja 2007 r., 44.
- [11] Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Szczecina, „Tom I – UWARUNKOWANIA” – załącznik nr 1 do Uchwały Nr XVII/470/12 Rady Miasta Szczecin z dnia 26 marca 2012 r., 48–49.
- [12] Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Świnoujścia, załącz-

- nik nr 1 Uchwała NR XIV/100/2011 Rady Miasta Świnoujście z dnia 08 września 2011 r. w sprawie zmiany Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Świnoujście.
- [13] Szafer T.P. *Nowa architektura polska*. Dariusz lat 1966–1970. Arkady, Warszawa, 1972.
- [14] Szafer T.P. *Nowa architektura polska*. Dariusz lat 1976–1980. Arkady, Warszawa, 1981.
- [15] Uchwała Nr XXXVII/430/2009 Rady Miejskiej w Koszalinie z dnia 25 czerwca 2009 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Śródmieścia Koszalina zmieniona Uchwałą Nr XI/119/2011 Rady Miejskiej w Koszalinie z dnia 21 czerwca 2011 r. w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Śródmieścia Koszalina.
- [16] Uchwała Nr LV/659/2010 Rady Miejskiej w Koszalinie z dnia 29 czerwca 2010 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w obszarze zawartym między ulicami: Batalionów Chłopskich, Al. Monte Cassino, Al. Armii Krajowej oraz torami kolejowymi w Koszalinie.
- [17] Uchwała Rady Miasta Szczecina nr VIII/121/15 z dnia 26 maja 2015 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego „Międzyodrze Port 2” w Szczecinie.
- [18] Uchwała Rady Miasta Szczecina nr XI/233/11 z dnia 12 września 2011 r. w sprawie Miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego „Centrum Złoty Szlak” w Szczecinie.
- [19] Uchwała Rady Miasta Szczecina nr XV/486/99 z dnia 1 grudnia 1999 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w Szczecinie.
- [20] Wykaz zabytków nieruchomych ujętych w gminnej ewidencji zabytków miasta Koszalina, <http://bip.koszalin.pl/?c=2412>.
- [21] Wykaz Gminnej Ewidencji Zabytków miasta Szczecina – aktualizacja na dzień 2016–08–25, http://bip.um.szczecin.pl/UMSzczecinFiles/file/gez_2016_08_25.pdf.
- [22] Zabytki drugiej połowy XX wieku – waloryzacja, ochrona, konserwacja. Das erbe der nachkriegszeit erhalten und erneuern – denkmale der moderne und gegenmoderne. Architecture of the second half of the 20th century – studies and protection. Szmygin B., Haspel J. (ed.) ICOMOS Polska/ ICOMOS Deutschland/ Krajowy Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków, Warszawa – Berlin, 2010.

¹ *World Heritage Centre – World Heritage List*, <http://whc.unesco.org>. Siwek A., *Między zabytkiem a dobrem kultury współczesnej*, Kurier Konserwatorski, 10.2011, s. 9.

² *Atlas dóbr kultury współczesnej województwa małopolskiego*, Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego – Departament Polityki Regionalnej przy współpracy z Instytutem Rozwoju Miast, Kraków 2009, s. 29.

³ Op. cit., s. 30.

⁴ Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, Dz. U. z 2003 r. nr 80 poz. 717 z późniejszymi zmianami, art. 2, pkt. 10.

⁵ Budynek projektu Kazimierza Marczewskiego i Stefana Putowskiego z 1948 r. został rozebrany w 1997 r.

⁶ Terminal zaprojektowany w 1969 r. przez Krystynę i Jana Dobrowolskich w 1969 r. został zastąpiony nowym obiektem w 1992 r.

⁷ Obiekt autorstwa arch. Szczepana Bauma z lat 1976–1982 zburzono w 2008 r.

⁸ Pawilon wzniesiono w 1961 r. według projektu arch. Leonarda Kotowskiego.

⁹ Autorami projektu byli arch. arch. Zbigniew Grudziński i Jan Około-Kułąk we współpracy z plastykiem Bronisławem Siebertem, inż. Bazylem Grygoruk; por. *Architektura* 11/12, 1961.

¹⁰ W. Bał, R. Dawidowski, M. Raczyński, M. Sietnicki, A.M. Szymski, *Architektura polska lat 1961–1975 na obszarze Pomorza Zachodniego*, Wąlkowska Wydawnictwo, Szczecin 2007, s. 67.

¹¹ „Nowa Barbara” została ukończona 2012 r. Autorem projektu jest arch. Joanna Marcinkowska, inwestorem była firma „Realbud”.

¹² Dawna pływalnia ZS „Kolejarz” zaprojektowana została w latach 1956–1960 przez zespół: arch. Marek Uciechowski, Tadeusz Stępak, wnętrza: Leonard Tomaszewski. Budynek w artykule opublikowanym w „Architekturze”

z 1961 r. jest opisany jako całość, która „robi bardzo dobre wrażenie i jest jednym z piękniejszych rozwiązań architektonicznych Szczecina”, s. 438. Obiekt zamknięty pod koniec lat 90. XX w. ostatecznie został rozebrany w dniach 27.08–18.10.2010, film z rozbiórki dostępny jest na stronie: <https://www.youtube.com/watch?v=KxVP20-ZD84>.

¹³ Autorem projektu pawilonu był arch. Kazimierz Stachowiak. Budynek wzniesiono w 1970 r.

¹⁴ Autorami budynku wzniesionego przy al. Niepodległości 23–27 byli arch. arch. Zbigniew Grudziński, Ludwik Kołodziejczyk, Bohdan Skłodowski. Obiekt zrealizowano w latach 1960–1961, [w:] *Architektura*, 1961, nr 11/12, s. 444.

¹⁵ Nowy obiekt zaprojektowało szczecińskie biuro architektoniczne „Dedeco”, inwestorem jest firma „Idea-Inwest”.

¹⁶ R. Dawidowski, A.M. Szymski, *Studium Ochrony dóbr kultury współczesnej do miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w Szczecinie*, maszynopis, Szczecin, sierpień 2004.

¹⁷ W. Bał, R. Dawidowski, A.M. Szymski, *Architektura polska lat 1945–1960 na obszarze Pomorza Zachodniego*, Wąlkowska Wydawnictwo, Szczecin 2004; W. Bał, R. Dawidowski, M. Raczyński, M. Sietnicki, A.M. Szymski, *Architektura polska lat 1961–1975 na obszarze Pomorza Zachodniego*, Wąlkowska Wydawnictwo, Szczecin 2007; W. Bał, E. Czekiel-Świtalska, W. Pawłowski, M. Raczyński, A.M. Szymski, *Architektura polska lat 1976–2001 na obszarze Pomorza Zachodniego*, ZAPOL Wydawnictwo/Książnica Pomorska im. Stanisława Staszica, Szczecin 2011.

¹⁸ Uchwała Nr IX/278/07 Rady Miasta Szczecin z dnia 14 maja 2007 r.

¹⁹ *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Szczecin* Uchwała nr XVII/470/12 rady Miasta Szczecin z dnia 26 marca 2012 r., Tom I – UWARUNKOWANIA, s. 48–49.

- ²⁰ M. Słomiński, *Kino Kosmos al. Wojska Polskiego 8*, karta ewidencyjna zabytków architektury i budownictwa, WKZ Szczecin 2002.
- ²¹ *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Koszalina ze zmianami* Załącznik nr 1 do Uchwały nr LVII/666/2010 Rady Miejskiej w Koszalinie z dnia 7 września 2010 r., Tom I – UWARUNKOWANIA, s. 113.
- ²² *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Koszalina ze zmianami* Uchwała nr XLVII/673/2014 – ujednolicona forma Załącznika nr 1 do Uchwały nr LVII/666/2010 Rady Miejskiej w Koszalinie z dnia 7 września 2010 r., Tom I – UWARUNKOWANIA, s. 103–104.
- ²³ Projekt zmiany PZPWZ przyjęty został uchwałą Nr XLV/530/10 Sejmiku Województwa Zachodniopomorskiego z dnia 19 października 2010 r.
- ²⁴ Opracowanie *Dziedzictwo i krajobraz kulturowy – projekt ochrony (aktualizacja)* zostało pozytywnie zaopiniowane przez Zachodniopomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, natomiast *Dobra kultury współczesnej* zostało pozytywnie zaopiniowane przez zewnętrznego eksperta – prof. dr hab. inż. arch. Grażynę Balińską, pracownika Wydziału Architektury na Politechnice Wrocławskiej w Zakładzie Konserwacji i Rewaloryzacji Krajobrazu Kulturowego. Obie pozycje pozytywnie oceniła Wojewódzka Komisja Urbanistyczno-Architektoniczna.
- ²⁵ W *Planie Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Zachodniopomorskiego* zredukowano liczbę obiektów architektoniczno-urbanistycznych o:
– szkołę podstawową, obecnie LO nr IV w Szczecinie,
– budynki plombowe o funkcji mieszkalno-usługowej na ul. Jagiellońskiej 16 oraz pl. Zgody 1 w Szczecinie,
– Hotel „Skanpol” i Dom wypoczynkowy „Bałtyk” w Kołobrzegu,
– most „Łukowy” w Wolinie.
- ²⁶ *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Świnoujście*, „Tom I – UWARUNKOWANIA” – załącznik nr 1 Uchwała NR XIV/100/2011 Rady Miasta Świnoujście z dnia 08 września 2011 r. w sprawie zmiany Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Świnoujście.
- ²⁷ *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta i gminy Biały Bór*, „Część „A” – Gmina i Miasto” – załącznik nr 1 do Uchwały XI/77/2011 Rady Miejskiej w Białym Borze z dnia 14.09.2011 r.
- ²⁸ http://bip.um.szczecin.pl/chapter_11424.asp.
- ²⁹ Autorami przebudowy są arch. arch. Beata Wolanin i Ryszard Długopolski, inwersorem firma „Nika – Sport”. Biurowiec otrzymał nową nazwę „31 New Office”.
- ³⁰ Kawiarnia połączona z delikatesami wybudowana została w formie zabudowy plombowej na al. Wojska Polskiego 18. Kawiarnia została zamknięta w 2007 r., w 2010 r. delikatesy. W 2014 r. obiekt został zakupiony przez firmę „Extra Invest”.
- ³¹ Współcześnie zespół nosi nazwę Sanatorium Uzdrowskowe „Bałtyk” i położony jest przy ul. Nadmorskiej/Rodziewiczówny. Obiekt został zaprojektowany w pracowni Bohdana Pniewskiego przez arch. Halinę Gurjanową i Edmunda Goldzamt w latach 1960–1975, por. „Architektura” 11/1964. Goldzamt w 1950 r. jako jeden z głównych ideologów socrealizmu napisał słynny tekst „Zagadnienie realizmu socjalistycznego w architekturze” nawołujący do odejścia od stylu międzynarodowego.
- ³² Obecnie „New Skanpol” przy pl. 18 Maja. Obiekt zaprojektował duet architektów: Jerzy Górecki i Jan Zarębski. Realizowany w latach 1960–1967.
- ³³ Obiekt zaprojektowany przez arch. Jana Bogusława Pruchniewicza, realizowany był w latach 1989–1993.
- ³⁴ Budynek zaprojektował arch. Stanisław Derejczyk, budowa zakończona została w 1989 r.
- ³⁵ Projekt arch. Zbigniewa Paszkowskiego z pracowni „Urbi-con” realizowany w latach 1995–2000, został doceniony i nagrodzony w kategorii najlepszy budynek użyteczności publicznej w okresie ostatniego 10-lecia w Szczecinie w konkursie organizowanym przez miesięcznik „Architektura” i „Gazetę Wyborczą” oraz wyróżniony w ogólnopolskim konkursie PZiTB „Budowa Roku” w 1999 r.

Streszczenie

Polska architektura i urbanistyka 2. połowy XX wieku jako zasób dziedzictwa podlegającego potrzebie ochrony jest zjawiskiem nowym, ale wpisującym się w aktualny nurt działań podejmowanych na rzecz zachowania współczesnych dóbr kultury. W Polsce punktem zwrotnym była ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym z 2003 r. wprowadzająca pojęcie dobro kultury współczesnej. Praca podejmuje próbę zilustrowania stanu ochrony dziedzictwa architektury i urbanistyki polskiej na terenie województwa zachodniopomorskiego w ciągu ostatniej dekady. Przedstawiona zostanie sytuacja „lokalnych ikon” architektury modernistycznej, jak i zasady ochrony obiektów będących dobrem kultury.

Abstract

The Polish architecture and urban planning of the 2th half of 20th century as a resource of heritage subject to necessary protection is a new phenomenon that fits into the current world direction of activities aimed at preserving the modern cultural assets. In Poland, the turning point was the Planning and Spatial Development Act of 27 March 2003, which was the first to introduce the concept of the asset of modern culture. Article attempts to illustrate the state of protection of Polish architecture and urban planning in West Pomerania province over the last decade. There were presented the situation of the “local icons” of modernist architecture, and the principle of protection of objects selected to the list of cultural heritage.